

"LITTERATUR FRA DET TREDJE ROM".
TREKK AV GLOBALISERING OG KULTURELL
MOTSTAND I MIKAEL NIEMIS
POPULÄRMUSIK FRÅN VITTULA

Kaisa Maliniemi Lindbach

Mikael Niemis roman *Populärmusik från Vittula* (2000) er en utviklingsroman om fortelleren Matti og hans stille venn Niila, og om deres oppvekst i Nord-Sverige på 1960- og 70-tallet. Hendelsene er plassert i den barnerike bygda Pajala som på folkemunne er kalt Vittulajänkä eller Fittmyra som navnet kan oversettes på norsk. Navnets opphav er uklart, men det oppstod antagelig på grunn av at det ble født mange barn i området: "I många av kåkarnarna fanns fem barn, ibland ännu fler, och namnet blev ett slags rå hyllning till den kvinnliga fruktbarheten (s. 11.). Dette lokale stedsnavnet, "Vittula", kommer fram allerede i tittelen til Mikael Niemis roman, sammen med det moderne ordet "populärmusikk". Disse ordene gir leseren motstridende assosiasjoner. I denne artikkelen vil jeg undersøke nærmere hva som ligger bak disse ordene og hvordan trekk av globalisering og kulturell motstand kommer til syne i Niemis roman.

I sin roman opererer Niemi gjennom flere kulturer – den tornedalsfinske, finske og svenske, og gjennom to språk: det svenske og *meänkieli* (tornedalsfinske). I tillegg vokser Matti og Niila ikke opp helt uten internasjonale kulturelle og språklige kontakter, noe som er med på å forme deres verdensbilde. Niemis roman kan oppfattes som litteratur fra "det tredje rom", der den nye oppfatningen av identitet som en prosess har gitt nye muligheter. Begrepet "det tredje rom" kommer fra litteraturteoretikeren Homi K. Bhabha. Han beskriver kryssingen av kulturer som "det tredje rom". Han hevder at alle konstateringer og systemer er konstituert i et rom, som han kaller "Third Space of enunciation" (Bhabha 1994, 37). Dette rommet står mot formasjoner av binære representasjoner. Niemis roman kan oppfattes som litteratur fra det tredje rom der forfatteren krysser kulturer, språk, tradisjon og modernitet.

Romanen er også en beskrivelse av et samfunns brytningstid i Nord-Sverige, om tiden når samfunnsstrukturene forandres og samfunnet moderniseres. Den eldre generasjonen er skeptisk til forandringer og tyr langt på vei til tradisjonelle verdier. Deres verdensbilde er blitt dannet av arven fra trettitallets nødsår, og læstadianismens og kommunismens verdensbilde. Mens de yngre, som Matti og Niila, ikke vil identifisere seg med de eldres ideologi og opplevelser. De drømmer om livet utenfor Vittulajänkä.

Forfatter Mikael Niemi og tornedalslitteratur

Mikael Niemi ble født i Pajala i 1959. Faren hans snakket tornedalsfinsk eller *meänkieli*, mens moren var svenskspråklig. Hans debut, diktsamlingen *Näsblod under högmessan*, kom ut i 1988. Året etter kom hans andre diktsamling *Änglar med mausergevär*. På 1990-tallet publiserte han to ungdomsbøker *Kyrkdjävulen* i 1994 og *Blodsugarna* i 1997. Niemi har også skrevet drama for tv, radio og teater.

Høsten 2000 kom hans første roman, *Populärmusik från Vittula*. Det tok Niemi ti år å skrive denne romanen. De siste kapitlene skreiv han i Pajala, etter at han hadde vært borte i nesten 20 år. Romanen har vekt oppsikt over hele Norden. Den vant Sveriges mest prestisjefylte litteraturpris – August-prisen – høsten 2000, og ble nominert som Sveriges kandidat til Nordisk Råds litteraturpris i 2001. Høsten 2001 ble romanen utgitt både på norsk og finsk og til og med på *meänkieli*.

Mikael Niemi kan oppfattes som en tornedalsforfatter. Tornedalslitteratur er et lite utforsket område. Den avspeiler langt på vei områdets spesielle historiske, kulturelle, språklige og sosiale aspekter. Disse elementene kommer fram også i Niemis bok. I tillegg spiller kommunisme og læstadianisme en spesiell rolle i området og i områdets litteratur.

Tornedalen har språklig, kulturelt og historisk vært et enhetlig område som ble delt mellom Sverige og Russland i 1809. Hundre år senere i 1917, da Finland ble selvstendig, ble Torneelven grense mellom Sverige og Finland. Området består av fire kommuner i Sverige og seks i Finland. Området – både den finske og svenske delen – kan ikke historisk og geografisk direkte regnes som Lappland, men i stedet som den nordlige delen av Østerbotten (Jama

1995, 95). Dermed kommer heller ikke den samiske kulturen så synlig fram som den gjør på andre deler av Nordkalotten.

Den svenske historikeren Östen Groth skriver i boka *Nordkalotten. Konung Faravids Land* fra 1994 at Norrbottenslän i Sverige ikke har opplevd en lignende kulturell oppblomstring, som f. eks. de tre nordligste fylkene i Norge opplevde på 1970-tallet. Men Tornedalen utgjør i denne sammenhengen et unntak: I dag har flere av Norrbottens mest etablerte forfattere, som Gunnar Kieri, Bengt Pohjanen, Lars Wallin og den nevnte Mikael Niemi, sine røtter i Tornedalen (Groth 1994, 177). Niemi og Pohjanen er begge prisbelønnede forfattere. Ifølge litteraturforskeren Satu Gröndahl kan den tornedalske litteraturen defineres som litteratur som skildrer Tornedalen eller den tornedalske identiteten, uansett på hvilket språk den er skrevet (Gröndahl 2001, 6). Bøkene skrives både på svensk, på *meänkieli* og på finsk.

Den finske litteraturkritikeren Olavi Jama beskriver tornedalslitteratur som et lite paradoks innen nordområdets litteratur. Tornedalsforfattere har klart å produsere høykvalitetslitteratur ved å beskrive Lapplands barske og nådeløse forhold, selv om Tornedalen er det rikeste og mest fruktbare området innen den finske og svenske delen av Lappland. I tillegg kan man se en klar forbindelse mellom de flerkulturelle og flerspråklige forhold og områdets kulturelle blomstring i de siste årene (Jama 1995, 97). Niemis bok kan sees som det endelige store gjennombruddet for tornedalslitteraturen.

Globalisering

Niila og Matti ser nye muligheter gjennom modernisering, også kalt *globalisering*, som til en viss grad kommer fram i fortellingen, noe som kommer fram mest tydelig i romanens tittel: *Populärmusik från Vittula*. Nettopp begrepet *globalisering* vil jeg ha som en ledetråd i analysen. Bill Ashcrofts, Gareth Griffiths og Helen Tiffins bok *Key Concepts in Post-Colonial Studies* definerer begrepet som en prosess der individuelle liv og lokale fellesskap er påvirket av økonomiske og kulturelle krefter som opererer verdensomfattende. Resultat av denne utviklingen er at verden blir et enhetlig sted (1998, 110).

Studie av globalisering og universalisering i en roman, som forteller om 1960- og 70-talls Tornedalen, kan høres underlig ut. Nord-Sverige ligger uten tvil langt fra Nordens hovedsteder, som

Helsingfors og Stockholm, og enda lengre fra verdens metropoler. Fortelleren beskriver Pajalas beliggenhet i Sverige på følgende måte:

Som Pajalabo låg man i lä, det slogs fast från början. I kartboken kom Skåne först, tryckt i en extra stor skala, fullständigt nerlusat med röda streck som betydde landsvägar och svarta prickar som betydde samhällen. Därefter kom de andra landskapen i normal skala, allt längre norrut ju längre man bläddrade. Och allra sist kom Norra Norrland, tryckt i extra liten skala för att få plats, och ändå fanns där knappt några streck eller prickar alls. Nästan allra högst upp på kartan låg Pajala, omgivet av brunfärgad tundra, och det var där vi bodde. (S. 47.)

Selv om Pajala ligger langt fra Europas og verdens sentrum, har modernisering og internasjonalisering begynt sin inntreden i samfunnet, og folket blir påvirket av forskjellige strømninger fra andre land. Ifølge sosiologen Tony McGrew er globalisering knyttet til modernitet. Den moderne tiden har støttet progressiv globalisering av menneskelige forhold. Grunninstitusjonene, som nasjonalstat, kapitalisme og industrialisme, har utbredt seg med verdensomfattende rekkevidde på hele 1900-tallet (1992, 65). Begrepet "globalisering" omfatter ikke bare kulturell homogenisering og global politikk, men den definerer mer komplekse forfatninger, som når alle livets områder både som et bevisst og ubevisst system av verdier og betydninger. Globaliseringens hovedmål er å forene verden som et enhetlig samfunn. Hendelsene i Niemis roman er tidsmessig plassert samtidig med at veiene asfalteres, småbrukene legges ned, rockemusikken gjør sin inntreden og turismen sprer seg. Alle disse trekkene fører til modernisering av samfunnet som videre i en viss grad er knyttet til globalisering.

McGrew skriver videre at globaliseringen blir oppfattet som en dialektisk prosess. Begrepet *dialektisk* betyr at man anvender motsatte krefter i en analyse. Forskjellige binære motsetninger blir generelt identifisert innen globaliseringsdiskurser, for eksempel *universalisme* mot *partikularisme*. Det vil si at på den samme måten som globalisering universaliserer aspekter av det moderne sosiale livet, som nasjonalstat, samlebåndsprodukter, forbruksvarer, mote, populærmusikk, kommunikasjonsteknologi og turisme, vil den samtidig løfte fram partikulære ideer og verdier ved å revitalisere både "det lokale" og "stedet" selv, slik at forskjellighet – eller det at noe er enestående – blir

fremhevet, f.eks. at nasjonalisme eller etnisk identitet blir revitalisert (McGrew 1992, 74). I denne studien opererer jeg nettopp gjennom disse motsetningene.

Globalisering vs. lokal språk

Fortelleren Matti blir interessert i verden utenfor allerede i fem års alderen. Han spør faren sin hvor stor verden er, og hvor den slutter. Faren svarer at den slutter i Kina. Da skjønner Matti at hvis man går tilstrekkelig langt, kommer man til Kina. Dermed har Matti også fått en drøm. Hans drøm blir nesten fullført den dagen han møter sin bestekompis, Niila. Niila snakker ikke, men likevel oppstår det en samhørighet mellom disse to småguttene. De bestemmer seg for å reise til Kina. De hopper inn i en buss full av tyske turister og følger dem til flyplassen. De klarer videre å lure seg inn i et fly, og etter en eventyrlig reise havner de på den internasjonale flyplassen i Frankfurt. På slutten av eventyret fastslår Matti at "Och om inte min tystlåtna reskamrat fått ont i magen och börjat bajsas under ett bord, hade vi säkert, hade vi absolut, hade vi uten den allra minsta tvekan kommit till Kina" (s. 20). Man kan si at Niila og Matti har funnet ut at i virkeligheten finnes det en verden utenfor Pajala.

Etter denne hendelsen blir Niila og Matti bestevenner, selv om Niila ikke snakker. I stedet liker han å høre på radio. En dag får Matti nok av Niilas taushet og bestemmer seg for å lære Niila å snakke. I stedet lære Niila sitt eget hemmelige språk til Matti. Deres diskusjon høres slik ut:

-Ci tio estas sego, sa han och pekade på en stol.

-Ci tio estas sego, upprepade jag.

-Vi nomigas Matti, pekade han på mig.

-Vi nomigas Matti, upprepade jag lydigt.

Han skakade hastigt på huvudet.

-Mi nomigas!

-Mi nomigas Matti, rättade jag. Vi nomigas Niila.

Han smackade ivrigt. Det fanns regler i hans språk, det fanns ordning. Det kunde inte pratas hur som helst. (S. 32.)

Niilas og Mattis hemmelige språk forårsaker at Mattis foreldre tror at gutten deres har fått talefeil. Men legen mener at det er bare et fantasispråk som ungene har funnet på.

En dag skjer det likevel noe uvanlig i Pajala. Pajalakirken får besøk av en afrikansk prest. Samtidig får "pajalaborna se sin första, levande neger", som romanen uttrykker det. Presten forsøker forskjellige språk, men ingen forstår han. Fortelleren beskriver situasjonen som komisk, samtidig som han setter områdets språk i sammenheng med enkelte afrikansk språk:

Han funderade hastig, och bytte sedan från bantuspråket til swahili. Ett mångmiljonspråk visserligen, spritt över stora delar av Afrikas kontinent, men tyvärr ganska obekant i Pajala. Blanka ansiktuttryck mötte honom. Han bytte språk igen, denna gång til kreolfranska. Dialekten var så säregen att inte ens franskalärarynnan förstod hans uttal. Allt mer uppjagad övergick han till arabiska i några meningar. Prövade sedan förtvivlat den flamländska han snappat upp under sina ekumeniska resor till Belgien.

Kontakten var noll. Ingen förstod ett skavatt. I dessa avlägsna trakter gällde bara svenska eller finska. (S. 35.)

Presten gjør et siste desperat forsøk og begynner å snakke et spesielt språk som ingen ser ut til å forstå. Da står Niila opp og svarer den afrikanske presten. Matti på sin side lurar på hvordan presten har lært deres hemmelige språk. Denne hendelsen vekker interesse i hele Sverige. Svaret på dette mysteriet får Matti noen dager senere: han hører radion i bakgrunnen og oppfatter noen ord fra Niilas hemmelige språk. Da kommer også svaret i det radiostemmen sier at "Ni har just hørt dagens avsnitt i vår språkkurs i esperanto" (s. 37).

Esperanto eller som språket originalt het *lingvo internacia* ble utviklet av polakken Ludoviko Zamenhof på 1880-tallet. Esperanto er et kunstig universalt hjelpespråk som er konstituert for internasjonalt bruk. Det er hovedsakelig basert på latin (*Mitä, Missä, Milloin* 1991, 176).

Man kan tolke det slik at når Niila tyr til et internasjonalt felles språk, er det fordi at i hans hjem blir finsk sett som et mindreverdige språk. Fortelleren antar at årsaken til Niilas taushet ligger nettopp hjemme:

Säkert spelade det in at hans mamma kom från Finland. En redan från början tystlåten kvinna från denna plågede nation

som trasats sönder av både inbördeskrig, vinterkrig och fortsättningskrig medan den feta grannen i väster sålt järnmalm till tyskarna och blivit rik. Hon kände sig mindervärdig. Hon ville ge sina barn det hon själv inte fått, de skulle bli rikssvenskar, därför ville hon lära dem svenska hellre än sitt finska modersmål. Men eftersom hon själv knappt kunde någon svenska, så teg hon. (S, 30.)

Som utdraget viser, snakker Niilas mor ikke finsk i hjemmet sitt, men vil at ungene skal lære riksmålet svensk, og dermed bli integrert i storsamfunnet. Resultatet er at Niila ikke lærer verken finsk eller svensk, men blir språklig funksjonshemmet.

Utdraget viser også at humor i Niemis bok fungerer som dobbelkommunikasjon. Niila sin taushet og plutselige esperantokunnskap er komiske, men årsakene til at han ikke snakker sitt morsmål, men i stedet det internasjonale hjelpespråket, er langt fra komiske. De er tragiske. Jeg brukte i doktoravhandlingen min, *Kvenlitteratur i Nord. Med spesielt blikk på Idar Kristiansens romaner* (2001), begrepet "doppelkommunikasjon" i forbindelse med kvenlitteratur, der teksten gir leseren tolkningsmåter eller retningslinjer som leder leserens oppfatning av teksten (Lindbach 2001, 87). I slike tekster blir motstand ofte formidlet gjennom mytiske referanserammer eller den symbolske tradisjonen teksten er knyttet til (Boehmer 1995, 249). Magisk realisme, allegori og ironi er noen av måtene kulturell motstand kan uttrykkes på (Simola & Hakkarainen 1998, 144).

Humor i Niemis roman kan knyttets til ironi der fortelleren uttrykker det motsatte av det som menes (se *Litteraturoitenskapelig leksikon* 1998, 115). Den uttrykker to forskjellige budskap: ren humor og dobbelkommunikasjon. Humor er en overnasjonal måte å appellere til lesere fra forskjellige sosiale- og kulturelle lag. Spesielt i underholdningsverden og i populærkulturen bruker man humor for å nå et større publikum. Humor forkledd i ironiens form kan derimot fungere som en satirisk og kritisk måte å viderebringe sosiale, politiske, språklige og kulturelle budskap på. Niemi bruker humor i romanen sin gjennom hele fortellingen.

Språksituasjon i Tornedalen

I *Populärmusik från Vittula* er finske og tornedalsfinske ord blandet i den svenske teksten. Niemi sier at han vil vise leseren at det språket som hovedsakelig snakkes i romanen er finsk. Hans mål er å vise at finsk i Tornedalen ikke er noe fremmedspråk, men en del av det flerkulturelle Sverige (Laitila 2000).

Tornedalsfinsk eller *meänkieli* avviker på flere måter fra dagens standardfinsk. Det er eldre enn det moderne finske språket, og det har tatt opp flere svenske låneord, og til og med blitt påvirket av svensk grammatikk. I dag er tornedalsfinsk et høyst levende språk, som er erklært som eget språk av språkets brukere. Det har kommet ut en egen grammatikk – Bengt Pohjanens og Matti Kenttäs *Meänkielen kramatiikki* i 1996, og det er blitt publisert litteratur på meänkieli. Det finske språket i Tornedalen har likevel ikke bestandig vært like anerkjent som det er i dag.

På slutten av 1800-tallet begynte en sterk forsvenskingsprosess i Tornedalen. Den svenske staten fryktet Russland og så all finsk kulturell og språklig innflytelse som en trussel mot nasjonalstaten. Et av de områdene der forsvenskningen var mest synlig, var i skolevesenet. Allerede i begynnelsen av 1920-tallet var skolevesenet i finnbygdene nesten helt forsvensket. Den offentlige språkpolitikken førte til at mange av tornedalsfinnene bestemte seg for å slutte å snakke finsk til sine barn.

I 1958 og 1959 ble det arrangert svensk-finske konferanser i Övertorneå. Der ble hovedlinjer for tospråklig samarbeid utformet i kulturelle spørsmål. Blant annet fikk Övertorneås bibliotek rett til å formidle finskspråklig litteratur, noe som tidligere var umulig. Det vil si at før 1957 kunne den finskspråklige befolkningen ikke ta mot finskspråklig litteratur, selv om den største delen av den voksne befolkningen var finskspråklig.

I tillegg fastslo den svenske skoleoverstyrelsen i samråd med Skolestyrelsen i Helsingfors at de finske bygdene i Sverige ikke lenger var sikkerhetspolitiske spørsmål, det var ikke lenger et spørsmål om enten svensk eller finsk. Det var i stedet de kulturelle og praktiske aspektene som skulle bestemme myndighetenes handling. Det tok 70 år, fra 1888 til 1958, før den offisielle forsvenskingspolitikken var over (Groth 1994, 121-128). Selv om skolevesenet ikke lenger offisielt

kunne nekte barna å snakke finsk i skolene, beholdt flere skoler forbudet.

Det var først i juni 2000 at den svenske staten ratifiserte Europarådets konvensjon om regionale språk og minoritetsspråk samt Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter i Sverige. Dermed erkjente Sverige fem minoriteter og minoritetsspråk: jøder/jiddisch, romanifolket/romani, samer/samisk, Sveriges finner/finsk og tornedalinger/*meänkieli*.

Niila

Paradoksalt nok er det nettopp Niila som kan sees som å representere globalisering og kulturell blanding i Niemis roman, til tross for at Matti allerede som barn viser trang til å se verden utenfor Pajala. Niila kommer fra en barnerik læstadiansk familie, fra en bakgunn han senere blir fremmedgjort overfor. Matti beskriver Niilas familie på følgende måte:

Trots att deras hus var fullt av barn rådde där en ödslig, kyrkolik tystnad.

(--)

Det var överkligt att så många ungar kunde vara så tysta. De hade inte många leksaker, de flesta var omålat trä som storebröderna snicrat. Med dem satt ungarna och lekte, stumma som fiskar. Det var inte bara för att de var religiöst uppfostrade, man kunde se även i en del av andra tornedalska familjer. Man hade enkelt slutat prata. (S, 23.)

En vårdag døde Niilas bestefar. Han har en stor slekt som har spredt seg rundt i verden. Selv om Niila er en taus liten gutt fra Pajala, er han en del av en kulturell og språklig blanding, en brikke i mangfoldigheten:

Sedan var det barnbarn och barnbarnsbarn, uppvuxna i hela världen, förunderligt finklädde varelser som pratade alla tänkbara dialekter. Barnbarnen från Frankfurt bröt på tyska, medan amerikarna och Nya Zeeländarna snackade svengelska. De enda i den yngsta generationen som fortfarande behärskade tornedalsfinska var Niila och hans syskon, men de teg mesta tiden. Det blev ett myller av språk och kulturer som församlades

i Pajala kyrka, en högst påtaglig sammanfattning av vad en enda bördig tornedalsk livmoder kunde ge opphov till. (S, 60.)

Når det blir tid for å åpne bestefars etterlatte testament, kommer det fram en interessant ting i fortellingen. Testamentet hadde nemlig spesielle vilkår. De som skal arve, må bekjenne sin levende tro, de må ta avstand fra alkohol og bekjenne sine synder. Interessant er det at romanen gir uttrykk for at læstadianismen som tornedalingenes religion ikke bare forsterker folks religiøse identitet, men samtidig påvirker deres kulturelle og språklige identitet. Slik beskriver fortelleren dette punktet:

Enbart opplæsningen i det kvalmiga pörtet tog ett par timmar. Vartenda ord var tvunget att tolkas till svenska, riksfinska, engelska, tyska og persiska eftersom dottern i Växjö gift sig med en invandrad sunnimuslim. Inte minst de religiösa avsnitten orsakade stora svårigheter. Ett grundvillkor för att få ärva var alltså att man bekände den levende tron, något som de flesta av tornedalingarna tolkade som laestadianism. Efter den översättningen protesterade både sunnimuslimen, den ingifte Nya Zeeländeren som var jude, och dottern i Frankfurt som konverterat till babtismen, alla dessa förklarade i turordning att deras tro var lika levande som någon annans i sällskapet. (S, 66.)

Niilas søskenbarn fra Amerika gjør Niila og Matti kjent med rockemusikk. De forteller at når de mellomlandet i London, fikk de se Beatles. Popgruppa kjørte forbi deres hotell med en lang Cadillac uten tak, og med skrikende jenter rundt seg. Det hele ble filmet fra en lastebil som fulgte etter. I tillegg får Niila en gave fra sitt søskenbarn: En singelplate av Beatles` "Rock ´n´ roll music". På grunn av religionen kan Niila ikke spille platen i hjemmet sitt, men i stedet spiller han den hos Matti.

Småguttene finner straks ut at rockemusikk er en måte å oppnå en viss posisjon blant ungdommer på. De får til og med lov å sitte hos Mattis storesøster og hennes venner når de vil høre platen. Guttene begynner også selv å spille rockemusikk med en drøm om å bli verdensstjerne en dag. Til tross for geografisk avstand, hadde en verdensomfattende ungdomskultur nådd opp til Pajala:

Sextioaaret nærmede sig sitt slut, og ute i världen exploderade popmusikken. Beatles for til Indien og lærde sig spela sitar, Kalifornien översvämades av Flower Power og psykedelisk rock, og England kokade av band som Kings, Procul Harum, The Who, Small Faces og The Hollies.

Ganska lite av allt detta nådde Pajala. Syrran gjorde sitt bästa för hänga med, hon hängde upp en kopparlina som mellanvågsantenn mellan tallarna på tomten og rattade in Radio Luxemburg på vår gamla rörradio. Ibland for hon till Kiruna eller Luleå för att se The Shanes från Tuolluvaara som 1966 uppträtt tillsammans med Beatles, eller Hep Stars när de råkade ha vägarna förbi (--).

Det var långt mellan Pajala og världen. (S, 77.)

Niila og Matti stifter et rockeband som holder mer eller mindre suksessfulle konserter i Pajala og området rundt Pajala. Selv om Matti er bedre til å spille enn Niila, er det nettopp Niila som har den største lidenskapen for musikken. I voksen alder er Niila den eneste i vennegjengen deres som for alvor satser på musikk og havner i London. Mellom linjene kan man lese at Niila også opplever de globale baksidene med rockemiljø, urbanitet og modernitet: Han blir narkoman, og opplever – i likhet med flere kjente rockemusikere – en tragisk død.

Globalisering vs. lokal identitet

Hvis Niila representerer globalisering og universalisme, representerer Matti det lokale, det partikulære. Det er forståelig hvorfor Niila og periodevis Matti også vil støte mot former for globalisering, som drømmen om å bli kjent rockemusiker. Mindreverdighetskomplekset er slående. For det første føler han seg underdanig som en følge av historiske hendelser, og på grunn av sosiale, kulturelle og språklige faktorer:

Med tiden förstod vi at vår hembygd egentligen inte tilhörde Sverige. Vi hade liksom kommit med av en tillfällighet. Ett nordligt bihang, några ödsliga myrmarker där det råkade bo människor som bara delvis förmådde vara svenskar. Vi var annorlunda, en aning underlängsna, en aning obildade, en aning fattiga i anden. Vi hade inte rådjur eller igelkottar eller

näktergalar. Vi hade inga kändisar. Vi hade inga bergochdalbanor, inga trafikljus, inga slott och herresäten. Vi hade bara oändliga mängder med mygg, tornedalsfinska svordomar och kommunister.

Det var en uppväxt av brist. Inte en materiell sådan, där hade vi så vi klarade oss, utan en identitetsmässig. Vi var inga. Våra föräldrar var inga. Våra förfäder hade betytt noll och intet för den svenska historien. Våra efternamn kunde inte stavas, än mindre uttalas av det fåtal lärarvikarier som sökte sig upp från det riktiga Sverige. Ingen av oss tordes skriva till "Upp till tretton" eftersom Ulf Elfving skulle tro vi var finnar. Våra hembyar var för små för att synas på kartorna. Vi kunde knappt ens försörja oss själva utan levde på bidrag.(S, 49.)

For det andre føler Matti i likhet med andre tornedalinger seg fremmedgjort av presset til modernisering. Små bondegårder blir lagt ned, folk må enten flytte sørover eller finne arbeid i industrien. Tornedalingerne føler seg ikke i stand til å fylle kravene til det moderne forbruker samfunnet og dets livsstil. Tony McGrew skriver at ved å presse sammen tid og rom tvinger globaliseringen fram sammenstilling av forskjellige sivilisasjoner, livsstiler og praksis. Dette forsterker både sosiale og kulturelle fordommer og grenser, men samtidig skaper det et felles kulturelt og sosialt rom, der det blir utviklet hybridiserte ideer, verdier, kunnskap og institusjoner, som blandt annet matkultur, moderne livsstil, arkitektur, reklame bilder osv (McGrew 1992, 75). Matti forteller om tornedalingerens utilstrekkelighet i den nasjonale og globale sammenhengen:

(11) Vi hade inget bordsskick. Vi hade mössan på oss inomhus. Vi plockade aldrig svamp, undvek grönsaker och hade aldrig kräftskivor. Vi kunde inte konversera, inte deklamera, inte slå in presenter eller hålla tal. Vi gick med tårna utåt. Vi bröt på finska utan att vara finnar, vi bröt på svenska utan att vara svenskar.

Vi var ingenting. (S. 49-50.)

Den eneste måten å bli noen på i Pajala er å flytte sørover. Tilbake kommer man bare i kiste, slik fortelleren ironisk sier: "De enda som återvände söderfrån var de som dog. Trafikofre. Självmördarna. Och [med] tiden även de aidsdöda" (s. 50).

Sosialantropologen Øivind Fuglerud skriver at det fremste kjennetegnet på eksklusjon i globaliseringens tidsalder er fraværet av muligheter til å bevege seg. "Menneskers ambisjoner uttrykkes i forestillinger om mobilitet; i ønsket om å flytte, finne sitt eget sted, om å se verden, komme seg fram. Frykten, på den andre side, er å bli stående fast, ikke komme videre, at verden går forbi" (Fuglerud 2001, 206).

Globalisering er i romanen ikke bare fremstilt som en mulighet. Fortellingen løfter fram andre verdier som lokalitet, det motsatte til globalitet. Samtidig som globaliseringen finner fram til Pajala, blir fortelleren kritisk mot å fjerne seg fra sine røtter, sin lokale og kulturelle identitet og sitt språk. Den engelske sosiologen Stuart Hall skriver at verden blir påvirket av både kulturell og etnisk *hybriditet*, såkalt *globalisering*, samtidig som kulturene går mot kulturell *universalitet*. Denne tendensen kan forårsake at både lokale og nasjonale kulturer blir overensstemt og blandet eller de vil fremheve sin lokale og nasjonale kultur og identitet (Hall 1992, 314).

Det mest betydningsfulle vendepunktet i Mattis personlige utvikling skjer en dag i badstua. Matti er da omtrent 14 år gammel. Faren hans begynner å forteller "ting", på grunn av at Matti ikke lenger er en liten unge. Han får vite om sin slekt, om sin viltre bestefar, om faren sine hemmelige halvsøsken som er omtrent like gamle som faren selv, og om Mattis fem søskenbarn. Faren forteller det bare for å hindre innavl mellom søskenbarn.

Videre forteller faren om andre familier i Pajala som man ikke kunne stole på, hvem som hadde stjålet, hvem som hadde svindlet og hvem som hadde sviktet. I tillegg opplyser han Matti om hvem som hadde vært streikebrytere og nazister under krigen og hvem som hadde vært med i korpela-bevegelsen, en spesiell apokalyptisk bevegelse i Nord-Sverige på 1930-tallet som tok opp seksualitet som et slags sakrament. Dette synet forårsaket at det ble vanlig at bevegelsens møter kunne ende i et vilt erotisk hysteri (Lundmark 1985, 80). Bevegelsen satte en langvarig skam i de vakte og deres etterfølgere.

Etter at faren blir ferdig med sin lange opplysningstale, oppdager Matti at han har forandret seg:

Hela Tornedalen tycktes förändras inför mina ögon. Bygden fylldes av små osynliga metrevar som spred ut sig kors och tvärs bland människorna. En stark och mäktig spindelväv av hat, åtrå,

rädslor, minnen. Ett nät som var fyrdimensionellt och spred sina klibbtrådar både bakåt och framåt i tiden, ner till de döda i jorden och upp till de ännu ofödda i himlen, och som skulle påverka mig med sitt kraftfält vare sig jag ville det eller inte. Det var starkt, det var vackert, det skrämde mig. Jag hade varit ett barn, och nu lärde mig farsan att se. Rötter, kultur, fan vet vad det kunde kallas, men det var mitt. (S, 175.)

Samtalen med faren løfter fram Mattis lokal identitet. Lokal identitet er autentisk i den forstand at den viser tilbake til en opplevelse av "opphavlig", til en opplevelse der en selv er deltager i en bestemt lokal kultur og medlem av et bestemt samfunn. En person med lokal identitet identifiserer seg med sitt eget samfunn og skiller mellom dette samfunnet og verden utenfor. Lokal identitet er ikke bare identifikasjon, men vekselvirkningen mellom likhet og forskjell (Kurikka 1995, 38). Matti erklærer at hans historiske, kulturelle og språklige bakgrunn er verdifull likevel.

Som voksen flytter også Matti sørover. Han blir utdannet svensklærer. Likevel klarer han aldri å beherske sin hjemlengsel. Når lengselen blir for sterk, må han reise opp til Pajala. På slutten av romanen oppfatter man gjennom Mattis observasjoner at modernisering av samfunnet har satt sine uunngåelige merker i landskapet, trekk som man finner overalt i verden:

Jag anländer i kvällningen og vandrar ut på den nya, *cirkusliknande pylonbron* som spänner över Torneälven. Mitt över djupfråran stannar jag och ser ut över byn med träkyrkans spetsiga torn. Vrider jag blicken ser jag skogshorisonten och *Jupukkaberget med TV-mastens blinkende synål*. Under mig strömmar älven i sin ständiga, breda rörelse mot havet. Det låga brusets sköljer bort stadens larm ur öronen. Min rastlöshet rinner av mig i den tilltagande skymningen. (S, 237, min kursivering.)

Litteratur

- ASHCROFT, BILL & GRIFFITHS, GARETH & TIFFIN, HELEN 1998: *Key Concept in Post-Colonial Studies*. Routledge, London and New York.
- BHABHA, HOMI K. 1994: *The Location of Culture*. Routledge, London and New York.
- BOEHMER, ELLEKE 1995: *Colonial and Postcolonial Literature*. Oxford University Press. Oxford & New York.
- FUGLERUD, ØIVIND 2001: *Migrasjonsforståelse*. Flytteprosesser, rasisme og globalisering. Universitetsforlaget.
- GROTH, ÖSTEN 1996 (1994): *Nordkalotten*. Konung Faravids land. Tidens förlag. Stockholm.
- GRØNDAHL, SATU 2001: "Tornedalen skrivs in i litteraturen". -*Invandrere & minoriteter* nr. 1. 2001. Tidsskrift för forskning, politikk, kultur och debatt.
- HALL, STUART 1992: "The Question of Cultural Identity". -*Modernity and its futures*. Ed. Stuart Hall, David Held and Tony McGrew. Polity Press. Cambridge, s. 274-316.
- JAMA OLAVI 1995: "Haaparannan lukiosta Sipirjaan. Tornionlaakson kirjallisuus kahden kansallisuuskirjallisuuden marginaalissa". -*Marginalia ja kirjallisuus*. Ääniä suomalaisen kirjallisuuden reunoilta. Tampere, s. 93-143.
- KURIKKA, KAISA 1995: ""Sitä kuusta kuuleminen..." Kodin ikävä Irmari Rantamalan teoksessa *Harhama*". -*Identiteettiongelmia*. Red. Kaisa Kurikka. Turku, s. 35-53.
- LAITILA, TIINA 2000: "Outomies Pajalasta valloittaa Ruotsia". -*Helsingin Sanomat* 7.11. 2000.
- LINDBACH, KAISA MALINIEMI 2001: *Kvenlitteratur i Nord. Med spesielt blikk på Idar Kristiansens romaner*. Dr. art. avhandling. Det humanistiske fakultet. Universitetet i Tromsø. Upublisert.
- Litteraturvitenskapelig leksikon*. Red. Jakob Lothe, Christian Refsum og Unni Solberg. Kunnskapsforlaget. Oslo.
- LUNDMARK, LENNART 1985: *Protest och profetia*. Korpela-rörelsen och drömmen om tidens ände. Arkiv förlag. Lund.
- MCGREW, TONY 1992: "A Global Society". -*Modernity and its Futures*. Red. Stuart Hall og Tony McGrew. Polity Press. Cambridge, s. 61-116.
- MITÄ, MISSÄ, MILLOIN. Tietosanakirja. 1991. Red. Risto Rantala. Keuruu.
- NIEMI, MIKAEL 2000: *Populärmusik från Vittula*. Stockholm.
- SIMOLA, RAISA & HAKKARAINEN, MARJA-LEENA 1998: "Postkolonialismi paradigmana". -*Konteksti – tutkimuksen avainsana?* Kirjallisuudentutkijain Seuran vuosikirja 51. Osa I. Red. Päivi Molarius. SKS. Vaasa, s. 138-146.